

Konceptuální analýza ontologické bezpečnosti

MARTINA VARKOČKOVÁ

A Conceptual Analysis of Ontological Security

Abstract: This paper has two objectives. The first aim is to introduce the concept of ontological security, to show its sociological sources and its translation into the field of International Relations. Secondly, by using the conceptual analysis frame suggested by David A. Baldwin, it aims at both consolidating the current knowledge about the ontological security-seeking behaviour of states and other actors and suggesting a useful analytical tool for further detailed research on ontological security in International Relations.

Key words: ontological security, security of being, trust, reflexivity, biographical narrative, conceptual analysis.

Ontologickou bezpečnost,¹ někdy také nazývanou jako bezpečnost jsoucna (*security of being*), lze definovat jako aktérově zažívání sebe samého jako konzistentního, kontinuálního jsoucna, jako znalost sebe samého, přijetí sebe samého se svými přednostmi či chybami, jako schopnost orientovat se v sociálních interakcích se svým okolím a schopnost zaujímat ve světě adekvátní pozici (Giddens 1991). Ontologickou bezpečnost si můžeme představit jako určitou ukotvenost vlastního života či jako kognitivní rámec, který jednotlivcům umožňuje reagovat na běžné životní situace. Je to vědomí vlastních hodnot a životních preferencí, které pomáhají orientovat se v nabídce pracovních příležitostí, usměřňuje jedince při hledání životního partnera, ve výchově potomků či v přístupu k řešení problematických situací. Pociťování ontologické bezpečnosti umožňuje aktérům volit mezi různými variantami, a je tak základním předpokladem pro jednání (*agency*).

Toto zažívání bezpečnosti vlastního jsoucna může být ohroženo například tragickou nehodou, vážnou nemocí, ztrátou zaměstnání nebo rozchodem s partnerem. Taková kritická situace (Giddens 1991; Mitzen 2006; Steele 2008) může vážně ohrozit konstrukci onoho kognitivního rámce, jímž nahlížíme sebe i své okolí. Například právě ztráta zaměstnání může oslabit víru ve vlastní schopnosti natolik, že jsme ochromeni a neschopni hledat si nové zaměstnání. Toto ochromení či neschopnost jednat se pak může jevit našemu okolí jako iracionální chování. Podobně iracionálně se může jevit například i setrvávání v problematickém vztahu, ať už se jedná o fyzicky týrané členy domácnosti, či dlouhodobě asymetrická a vyčerpávající přátelství: „*Jedna z věcí, které vyplynuly z [...] výpovědi, byl rozsah, v jakém mohou být přátelství ontologicky znepokojující*“ (Smart et al. 2012: 99). A právě koncept ontologické bezpečnosti napomáhá k vysvětlení tohoto na první pohled iracionálního chování jednotlivců – nezaměstnaný člověk, který nehledá novou práci, odmítá se účastnit rekvalifikačních kurzů apod., je v důsledku ontologické nejistoty způsobené ztrátou předchozího zaměstnání ochromen a jeho schopnost jednat je citelně omezena. Zrovna tak neschopnost ukončit již nevyhovující přátelství lze vysvětlit úzkostí (*anxiety*) z prázdna, které by nastalo po ukončení přátelství, či obavou z pocitu osobního selhání, ba dokonce zradu na blízké osobě.

Jak tento koncept ontologické bezpečnosti souvisí s oborem mezinárodních vztahů? Podobné příklady zdánlivě iracionálního chování lze totiž nalézt i v případě států, což ilustruje několik nedávných publikací. Tak například Ayşe Zarakolová (2010) zkoumá, co může být příčinou, že Turecko a Japonsko vytrvale odmítají omluvit se za činy spáchané v minulosti.² Seyed Dehghani Firoozabadi (2011) se ve své práci mimo jiné ptá, proč Írán zdánlivě iracionálně pokračuje ve svých výpadech vůči Izraeli a Spojeným státům americkým, či je dokonce stupňuje. A Noa Epsteinová (2007) zase nabízí alternativní úhel pohledu na takzvanou válku proti terorismu, kterou Spojené státy americké vyhlásily po teroristických útocích z 11. září 2001, když vysvětluje válečnickou rétoriku (například pojem „osa zla“) i masivní vojenské nasazení v Afghánistánu potřebou zajistit vlastní ontologickou bezpečnost, která byla významně ohrožena teroristickým útokem, v dějinách USA bezprecedentním. Tito a jiní autoři (Steele 2008; Krolikowski 2008) se pokusili vysvětlit zdánlivě iracionální, přehnaná či jinak nepochopitelná jednání jednotlivých států právě prizmatem konceptu ontologické bezpečnosti. Tvrdí, že potřeba zajistit svoji ontologickou bezpečnost (*ontological security seeking*) nutí státy chovat se často tak, že mohou ohrozit svoji fyzickou či jinou (například ekonomickou) bezpečnost. Proto nejen, že „*fyzická bezpečnost není jediným druhem bezpečnosti, kterou se státy pokoušejí zajistit*“ (Mitzen 2006: 324), ale dokonce „*[zajišťování] ontologické bezpečnosti může být v konfliktu se [zajišťováním] fyzické bezpečnosti*“ (Tamtéž).

Výše uvedené naznačuje, že koncept ontologické bezpečnosti by mohl být užitečným nástrojem pro analýzu zahraniční politiky. Chceme-li však zkoumat optikou tohoto relativně neotřelého konceptu jednotlivé státy, musíme se nutně vypořádat s mnoha důležitými otázkami a problémy: Je vůbec možné aplikovat koncept, který je úspěšně využíván v sociologii a příbuzných oborech, na společenství států? Lze u státu nalézt ekvivalent velmi lidského procesu „zažívání sebe samého“? Jak se v případě určitého státu projeví toto zažívání ontologické bezpečnosti či nejistoty? Jak se ontologická bezpečnost liší od ostatních pojetí bezpečnosti? Lze přijmout konkrétní strategii, která by zajistila dosažení ontologické bezpečnosti?

To jsou otázky, na které se tento text pokusí předložit odpovědi. Tím bude shrnut dosažitelný výzkum, načrtnut model způsobu dosahování ontologické bezpečnosti a tento relativně nový koncept bude představen v českém prostředí. Dalším cílem této práce je uspořádat jednotlivé poznatky do určité struktury, která jednak umožní organicky začlenit pojetí ontologické bezpečnosti do existujícího širokého pole bezpečnostního výzkumu, jednak by měla účinně pomoci výzkumníkům strukturovat budoucí analýzy konkrétních chování států a projevů ontologické bezpečnosti/nejistoty. Pro tyto účely je použita konceptuální analýza, kterou navrhl David A. Baldwin (1997).

Těmto cílům je podřízena i struktura práce. Nejprve je určen původ konceptu ontologické bezpečnosti. V druhém kroku je naznačen kontext a doba, kdy ontologická bezpečnost vstoupila do oboru mezinárodních vztahů, a je poukázáno i na nejnovější vývoj na mezinárodní scéně, který se zdá rovněž velmi příhodný pro aplikaci ontologické bezpečnosti. Soustředíme se i na popis procesu dosahování ontologické bezpečnosti a ukážeme jednotlivé faktory, které mohou toto dosahování ovlivnit. Zároveň jsou naznačeny možné projevy chování aktérů především v případě ohrožení ontologické bezpečnosti. V poslední části se pak věnujeme konceptuální analýze. Konceptuální analýza nejen shrnuje vymezení pojmu ontologická bezpečnost, ale na nižší úrovni abstrakce určuje (operacionalizuje), co přesně bude zkoumáno a kolem kterých dílčích otázek může být empirický výzkum ontologické bezpečnosti strukturován.

PŮVOD KONCEPTU ONTOLOGICKÉ BEZPEČNOSTI

Původně byl koncept ontologické bezpečnosti formulován v oborech sociologie a psychiatrie. Většina badatelů z oboru mezinárodních vztahů, kteří s ním pracují, čerpá především z prací britského sociologa Anthonyho Giddense (1984, 1991), částečně odkazují

i na práce psychiatra Ronalda D. Lainga (1990). Giddens budoval svoji teorii na poznatcích jiných sociologů a psychologů, zejména Ervinga Goffmana, Erika Eriksona a Harolda Garfinkela. Na základě Garfinkelových „*pokusů s důvěrou*“, Goffmanovy analýzy spolupřítomnosti (*co-presence*) a Eriksonovy analýzy mechanismů zvládnání úzkosti definuje Giddens ontologickou bezpečnost jako „*důvěru, kterou má většina lidských bytostí v trvalost a kontinuitu své vlastní identity a ve stálost sociálního a materiálního prostředí, v němž se pohybuje a jedná*“ (Giddens 1991: 92).

Giddens popisuje okolí jedince jako neuspořádaný chaos, kvůli němuž na každého číhá nekonečné množství rizik (nemoc, ztráta blízkého člověka, ztráta pracovního místa, dopravní nehoda apod.). Pokud by se měl jednotlivec chovat jako přísně racionální bytost, měl by nutně analyzovat pravděpodobnosti vzniku té které události, vypracovat si varianty důsledků různých možných reakcí apod. Jelikož se však jedná o nekonečné množství rizik, takový jedinec by byl paralyzován strachem i snahou předejít těmto neočekávaným událostem a jeho veškerá energie by byla investována do pouhého přežívání ze dne na den.

Giddens k tomu říká, že díky dvěma mechanismům – důvěře a rutinizaci – dosáhne jedinec pocitu ontologické bezpečnosti, která mu umožní jednat, případně usilovat o vyšší cíle, než je pouhé přežití. Důvěra nebo také praktické vědomí „*jsou všechny věci, které aktéři tak nějak znají a které jim umožňují fungovat v kontextu sociálního života, aniž by je tito aktéři byli schopni pojmenovat*“ (1984: xxiii). Jedinec tedy věří sobě i svému okolí, že se v určité situaci zachová určitým způsobem, a zároveň důvěřuje sobě i svému okolí, že pokud nastane kritická situace, bude ji schopen sám nebo ve spolupráci s okolím uspokojivě vyřešit. Tato důvěra, spoléhání na vlastní síly či pomoc okolí, uvolňuje aktérovy kapacity a umožňuje aktivitu jedince. Podobně mechanismus rutinizace usnadňuje čitelnost a předvídatelnost chování jedinců či skupin a zpětně působí na upevnění důvěry ve stálost a kontinuitu vlastního bytí i sociálního prostředí. Oba tyto mechanismy tedy vytvářejí a upevňují kognitivní rámec jednání jedince. Pokud je tento rámec porušen (předešlým tzv. kritickou situací), dostavuje se paralyzující úzkost, jedinec se stává ontologicky nejistým.

Jak toto chování ontologicky nejistého jednotlivce může vypadat, dobře popisuje psychiatr Ronald David Laing. Ten definuje ontologicky bezpečnou osobnost jako jedince, který zažívá „*své vlastní bytí jako opravdové, živoucí, celistvé; jako odlišné od zbytku světa za běžných okolností tak jasně, že jeho identita a autonomie není nikdy zpochybněna; jako kontinuum v čase; mající vnitřní konzistenci, podstatu, ryze a hodnotu; jako prostorově sounáležitě s vlastním tělem*“ (1990: 41). Zároveň Laing předestřel „*tři formy úzkosti, které se mohou objevit u ontologicky nejisté osobnosti: pohlčení, imploze a zkamenění*“ (Tamtéž: 43). Při pohlčení se ontologicky nejistá osoba může cítit jako „*neréálná*“, bez hodnoty nebo vnitřně nekonzistentní, a tyto pocity o sobě samé ovlivňují její pohled na okolní svět jako na podobně nejisté prostředí. Jestliže taková osoba má pocit, že její identita je neustále zpochybnována, může se snažit vyvarovat se jakéhokoliv, a to i veskrze pozitivního, přátelského vztahu. Taková osobnost má strach, že bude pohlčena svým protějškem, že bude utopena v osobnosti toho druhého. Nejčastější reakcí na tento typ úzkosti je izolace a vyhýbání se vztahům. Jiný typ ontologicky nejisté osobnosti zažívá sebe sama jako naprostou prázdnotu. Přestože si přeje dojít naplnění, zažívá strach z reality „*tam venku*“, má obavy, že tato realita ji může zdrtit, že ona sama se zhroučí pod neuvěřitelnou složitostí sociálního světa. Takové osoby jsou většinou paralyzovány ve svém jednání, jejich schopnost jednat je velmi omezena. A konečně poslední typ zažívání ontologické nejistoty je petrifikace, zkamenění. Zakládá se na relativně běžném sociálním „*chování k druhé osobě, která se stane obtížnou či únavnou*“ (Tamtéž: 46), kdy máme tendenci takovou osobu nevnímat a jednáme bez ohledu na její city. Taková osoba se pak cítí přehlížena, nedůležitá a je spíše objektem událostí než jejich subjektem. Takový člověk pak sám může přijmout tuto strategii odlidštění ostatních, chová se k nim jako

k věcem, a tak se pro něj stávají méně hrozivými a omezujícími jeho identitu (Tamtéž: 43–47). Právě Laingův popis chování ontologicky nejistého jedince může velmi napomoci odvodit i možné projevy ontologicky nejistého chování ostatních typů aktérů (viz níže).

VYMEZENÍ POJMU ONTOLOGICKÁ BEZPEČNOST V MEZINÁRODNÍCH VZTAZÍCH

Koncept ontologické bezpečnosti zaujal pozornost badatelů v oboru mezinárodních vztahů v devadesátých letech 20. století. Půdu pro jeho převzetí do oboru připravila diskuse o pojmu a náplni konceptu bezpečnosti (*security*), která se naplno rozběhla již v průběhu osmdesátých let 20. století. Tato diskuse souvisela s určitou nespokojeností, kterou vzbuzovalo takzvané tradiční vnímání bezpečnosti, to jest především bezpečnosti vojenské, zaměřené zejména na vojenskou obranu teritorií národních států. Kritici této tradiční bezpečnosti přišli s návrhy, jak rozšířit koncept bezpečnosti o sektory a další objekty bezpečnosti: „[rozšíření o sektory] odkazuje na rozšíření agendy o nové hrozby – ke klasicky dominantním vojenským hrozbám přidává ekonomická, společenská, politická a environmentální rizika. To druhé [rozšíření o nové objekty bezpečnosti] představuje prohloubení agendy zavedením nových referenčních objektů, to jest jednotek ohrožených hrozbami – přidáním jednotlivců, ekologického systému, komunit atd. k tradiční státocentrické agendě“ (Huysmans 1998: 227). Kromě tohoto rozšíření a prohloubení bezpečnostní agendy některé proudy výzkumu také stále častěji zavádějí sociologické koncepty (Haacke 2003: 2) do oboru mezinárodních vztahů obecně, a tím i do bezpečnostních studií, což je i případ konceptu ontologické bezpečnosti.

Velmi výrazným impulzem pro přijetí konceptu ontologické bezpečnosti pak byl jednoznačně konec studené války a rozpad bipolárního světa. Zdánlivá absence výrazného nepřítelů znervóznila jak praktiky mezinárodní politiky, tak teoretiky mezinárodních vztahů (například Doyle 1997: 15; McSweeney 1999: 1). Dlouhá předchozí desetiletí byla rámována kontextem studené války, bylo třeba analyzovat, hledat a navrhnout řešení, jak předějit vypuknutí vážného „horkého“ konfliktu, který věštil opravdovou zkázu. Proto bylo třeba soustředit se na skutečné přežití, tedy na bezpečnost, kterou bylo možno ochránit především vojensky. Konec studené války by tedy měl přinést hluboké uvolnění, naději na spolupráci a větší pocit bezpečnosti pro všechny. To se však překvapivě nestalo. Znepokojující však byl i sám rozpad bipolárního světa, kdy si politická i vědecká veřejnost kladla otázku, jak bude nově svět fungovat, jakým způsobem se státy k sobě nyní budou chovat, zda a jakým způsobem naleznou společnou řeč. Všechny tyto skutečnosti (absence úhlavního nepřítelů, více druhů aktérů a určitá nejistota ohledně nových pravidel chování) působily dojmem chaosu. Právě tento chaos, tato neuspořádanost, nepředvídatelnost a nečitelnost provokovaly politiky i teoretiky. Slovy Jefa Huysmansa: „*Tvrdím, že tento kolaps běžné bezpečnosti do problematiky ontologické bezpečnosti charakterizuje bezpečnostní problematiku etapy po studené válce. Pokusy vystavět relativně stabilní dichotomie přítel/nepřítel selhávají. A důsledkem je, že jednotlivé bezpečnostní politiky nenapomáhají omezit pocit chaosu*“ (1998: 243). Koncept ontologické bezpečnosti, tak jak byl využíván v sociologii a psychologii, se jevil jako užitečný pro vysvětlení této nové situace, protože ontologická bezpečnost popisuje, jak se ontologicky (ne)jistý aktér chová, jaké jsou zdroje ontologické bezpečnosti, a vysvětluje tak chování států, které nebylo možno uspokojivě vysvětlit dosavadními metodami bezpečnostního výzkumu.

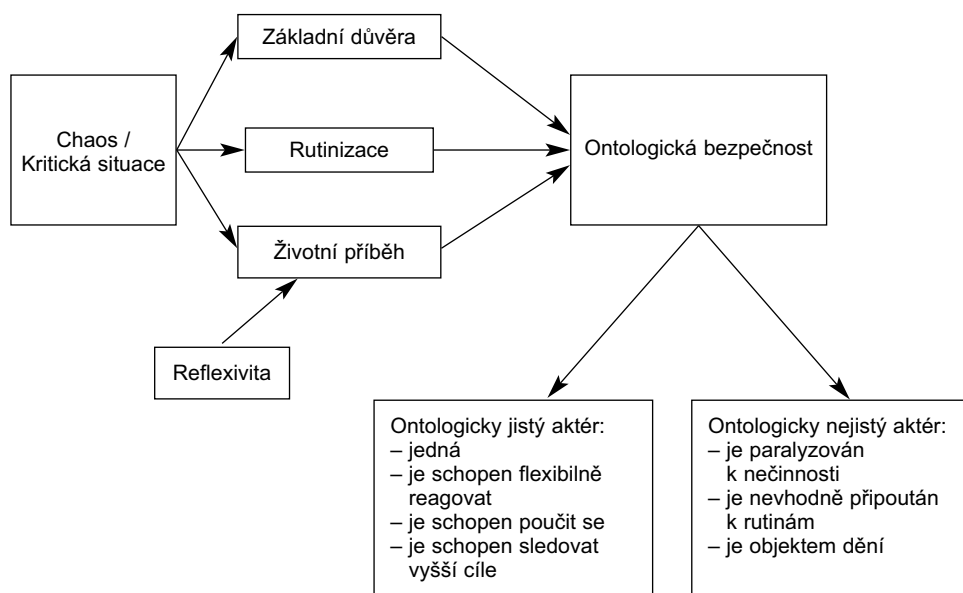
Ani po více než dvaceti letech od konce studené války nelze hovořit o srozumitelnějších a trvalejších strukturách a kognitivních rámcích na mezinárodním poli. Jedním z příkladů může být růst významu států, které byly dříve považovány za součást určité periferie mezinárodní scény (Brazílie, Indie a jiné). Jejich oprávněná poptávka po větším vlivu na mezinárodní dění opět přináší určitou nejistotu o tom, jak by toto předání moci mělo proběhnout a s jakými důsledky. Velmi čerstvý příklad nacházíme i přímo v Evropské unii, kdy se rozhoduje o osudu Řecka a jeho setrvání v takzvané eurozóně. Evropská

(především) politická elita čelí veliké nejistotě a obavám, co by případné vystoupení Recka znamenalo pro další fungování a vnímání Evropské unie jako celku. Přijmeme-li myšlenku, že i Evropskou unii lze považovat za jediného aktéra, můžeme současné dění popsat jako kritickou situaci, která potenciálně může ohrozit ontologickou bezpečnost Evropské unie. Je tedy zřejmé, že koncept ontologické bezpečnosti se jeví jako nanejvýš užitečný i v současné době.

DOSAŽENÍ ONTOLOGICKÉ BEZPEČNOSTI

Hlavními autory, kteří jsou spojováni se zavedením zmíněného konceptu do oboru mezinárodních vztahů a především s jeho teoretickým rozpracováním, jsou Jef Hysmans (1998), Alexander Wendt (1999), Bill McSweeney (1999), Jennifer Mitzenová (2006) a Brent Steele (2008). Každý z nich nahlížel tento koncept z jiného úhlu a s jinou výzkumnou otázkou na zřeteli. Z toho důvodu často akcentovali jiná hlediska, a zdánlivě docházeli k odlišným závěrům. Proto se nyní pokusíme sjednotit dosavadní literaturu týkající se ontologické bezpečnosti v oboru mezinárodních vztahů a navrhneme model (Schéma č. 1), v němž předestřeme, jak funguje ontologická bezpečnost a které faktory ovlivňují její dosažení či ohrožení.

Schéma č. 1
Model ontologické bezpečnosti

Zdroj: Autorka.

Tvrdíme, že aktér (stát) se nachází v prostředí chaosu (Giddens 1991). Tímto chaosem není míněna absence hierarchie v mezinárodním prostředí (tedy jedna ze základních charakteristik realistického nahlížení mezinárodních vztahů), nýbrž nekonečné množství nejrůznějších rizik. Na individuální úrovni si jako rizika můžeme představit ztrátu dobrého zaměstnání, dopravní nehodu, vážnou nemoc, ztrátu blízkého člověka apod. V případě státu si pak kromě extrémního příkladu války můžeme dosadit i případy rozsáhlých přírodních katastrof, globální finanční krizi, hrozbu výpadku dodávky strategických surovin apod. Striktně racionální aktér by se měl snažit neustále tato rizika předvídat, propočítávat pravděpodobnost, s jakou nastanou, měl by vymýšlet různé

strategie, jak se těmto rizikům vyhnout, a opět propočítávat, která z těchto strategií by mohla být neefektivnější (Mitzen 2006). Pokud by se tak aktér choval, nutně by nastalo jeho ochromení, jeho veškeré kapacity by byly spotřebovány na přemýšlení o možných rizicích a jejich předcházení. Navíc uvědomění veškerých těchto nástrah by přivedilo aktérovi umrtvující úzkost (*anxiety*), která by mu znemožňovala jakékoliv jednání. Dle Lainga by se takový aktér uzavíral do izolace, byl by ochromen a neschopen interakce se svým okolím (Laing 1990). Každý aktér by tedy měl nějakým způsobem tento potenciální či skutečný chaos běžného života zvládnout, vytvořit si kognitivní rámec (Giddens 1991; Huysmans 1998) a nalézt své místo v sociálním systému. Toho docílí je pomocí několika mechanismů: základní důvěry (*basic trust*), flexibilní rutinizace, pozitivního životního příběhu (*biographical narrative*), který je korigován patřičným stupněm reflexivity.

Část rizik a hrozeb aktér eliminuje tak, že je do určité míry odsunuje do nevědomí a věří, že buď nenastanou, nebo pokud nastanou, bude je schopen vyřešit, hovoříme o základní důvěře (Giddens 1991; Mitzen 2006: 346).³ Tato základní důvěra není u všech aktérů stejná. U některých aktérů se může jednat o velmi nezdravou základní důvěru, tedy takovou, kdy aktér příliš spoléhá na náhodu, na své síly a schopnosti či na jistotu pomoci zvnějšku. Nebo naopak, při nezdravé základní důvěře aktér není schopen věřit sobě či svému okolí, a proto hledí s podezřením na jakékoliv nové okolnosti a události ve svém okolí, není schopen vstupovat do vhodných aliancí a důvěřovat případným partnerům. Nezdravá základní důvěra tedy bude do jisté míry ohrožovat schopnost aktéra dosáhnout ontologické bezpečnosti, protože především jeho nedůvěra ochromí část jeho kapacit či je může nasměrovat nevhodným směrem. Přílišná důvěra pak může znemožnit aktérovi povšimnout si změn v sociálním systému, a flexibilně tak na ně reagovat (například změnou aliance, ochotou pozměnit své vnímání pojmu nezávislost apod.). Na pozitivním pólu při hodnocení systému důvěru bude zdravá základní důvěra, která by se dala charakterizovat řečným „důvěřuj, ale prověřuj“. Tedy taková, který uvolní dostatečné kapacity aktéra, ale zároveň mu umožní reagovat na jakékoliv změny.

Další část rizik aktér omezí tím, že nejen své chování, ale i vnímání do velké míry rutinizuje. S rutinizací přichází automatismus, s jakým věci děláme či jak o nich přemýšlíme, a s automatismem přichází větší efektivita (uvolnění kapacit pro jiné činnosti). Rutinizace dále přináší čitelnost a předvídatelnost chování jak pro aktéra samého (ví, jak se zachovat), tak i pro jeho okolí (okolí tuší, co od aktéra očekávat). „*Rutinizace zpravidelnuje sociální život, a tak činí tento sociální život i aktéra předvídatelným*“ (Mitzen 2006: 346). Podobně jako u základní důvěry nemusí však být lpění (*attachment*) na rutinách vždy ku prospěchu aktéra. Při nezdravém, rigidním lpění na rutinách tak může být ohrožena nejen ontologická, ale i fyzická bezpečnost, a to za situace, kdy aktér nevhodně setrvává v určitém vzorci chování, které pro danou situaci nemusí být adekvátní. Element rutinizace má nejméně dva různé aspekty: rutinizaci činností a rutinizaci vnímání. Rutinizace činností se projevuje na individuální úrovni vytvářením zvyků, sociálních pravidel a norem. Na úrovni státu se tato rutinizace činností bude odrážet v symbolech (vyvěšování vlajky, hraní hymny, dodržování diplomatického protokolu apod.), pravidelných činnostech (pravidelné projevy státníků, vydávané dokumenty, účast na mezinárodních summitech, pravidelné vojenské přehlídky apod.) a v institucionálním rámci zahraniční politiky státu (rozdělení pravomocí, alokace zdrojů, struktura zastupitelských úřadů, koordinace zahraniční politiky apod.). Rutinizaci vnímání lze vysledovat v procesu vytváření a upevňování určitých stereotypů, a to jak ve vztahu k sobě samému, tak k definici ostatních. Jak už bylo řečeno, tyto rutiny jsou z velké části užitečné (například Česká republika vnímá svůj vztah k USA automaticky jako přátelský a spojenecký, a to jí usnadňuje činit efektivní rozhodnutí v této oblasti), ale může se jednat i o rutiny v určitých situacích škodlivé (například rutinizovaná obava z revize takzvaných Benešových dekretů zavinila přistoupení ČR k výjimce z Listiny základních práv Evropské unie, což

v důsledku může snížit ochranu lidských práv pro občany ČR, a vyjednávání o této výjimce mělo určitý negativní dopad na obraz ČR v zahraničí).

Další faktor, který má zásadní vliv na dosahování ontologické bezpečnosti, je takzvaný životní příběh aktéra. „*Životní příběh je důležitý pro sebe-identitu, protože z tohoto místa si aktéři utvářejí vlastní chápání svého sociálního okolí a umísťují do něj sebe sama. [...] Životní příběh umožní roztrždit relevantní role, které stát přijímá v určitých situacích, a zároveň tvoří kontext, z něž pak vychází konkrétní jednání*“ (Steele 2008: 71–72).⁴ Životní příběh tedy nejen vypráví skutečné události, ale některé události (vědomě či nevědomě) opomíjí, zasazuje je do kontextu, ospravedlňuje či vysvětluje úspěchy a neúspěchy, svaluje vinu na jiné apod. Právě způsob, jakým je tento životní příběh vyprávěn, které dějinné události jsou vnímány jako klíčové, jak je interpretováno chování jednotlivých účastníků daných událostí, jak je interpretováno chování státu v kritických situacích apod., má vliv na dosahování ontologické bezpečnosti. Analýzou životního příběhu konkrétního státu by mělo být možno určit klíčové okamžiky, body či charakteristiky, které jsou opakovaně zdůrazňovány, a to jak pozitivní, tak negativní. Následně lze předpokládat, že právě tyto klíčové charakteristiky, okamžiky či osobnosti budou s velkou pravděpodobností neuralgickými body ontologické bezpečnosti daného státu.

A konečně posledním faktorem, který ovlivní vyznění životního příběhu, a tím i dosahování ontologické bezpečnosti, jsou rozdílné schopnosti reflexivity aktérů. Reflexivita je schopnost sociálních aktérů zamýšlet se nad svým chováním a vysvětlit je. „*Reflexivita moderního společenského života spočívá v tom, že sociální zvyklosti jsou neustále zkoumány a podléhají změnám ve světle nových informací právě o těchto zvyklostech*“ (Giddens 1991: 38). Reflexivita jako schopnost tedy předpokládá tedy nové informace získávat, zpracovávat a na jejich základě případně pozměnit životní příběh tak, aby lépe odpovídal nově zjištěným faktům.⁵ Jsou aktéři, kteří jsou schopni nahlédnout svůj životní příběh z odstupe, jsou schopni ho určitým způsobem přeformulovat s přihlédnutím k novým informacím, k určitému dalšímu vývoji atd. Jiní aktéři, ať už kvůli neochotě, neznalosti, či neschopnosti, trvají na jediném, neměnném verzi životního příběhu. Za dobře zpracovaný (reflektovaný) příběh považujeme takový, který zapracuje do narativu dobré i špatné události, je schopen rozeznat své silné stránky a slabiny, je schopen zapracovat nové okolnosti a formulovat určité závěry či poučení. Právě pro odlišné schopnosti reflexe aktérů se může stát, že podobné dějinné události jsou různými aktéry interpretovány (nebo „vyprávěny“) rozdílně, a proto mohou mít odlišný vliv na dosahování ontologické bezpečnosti těchto aktérů.

PROJEVY ONTOLOGICKÉ BEZPEČNOSTI/NEJISTOTY

Výše bylo uvedeno, že pocit ontologické bezpečnosti zakládá možnost jednání. Aktér nejprve musí být schopen dát ve svém vnímání okolnímu chaosu určitý řád, musí uspořádat své hodnoty, své priority, musí být schopen porozumět a dát smysl pravidlům sociálního prostředí, musí být schopen přisoudit důležitost jednotlivým jednáním svým i ostatních a musí být schopen část svého jednání rutinizovat. Teprve to mu umožní správně analyzovat přicházející hrozby a adekvátně na ně reagovat. Námítka může znít, že většina států (kromě takzvaných zhroucených států) jedná, jsou standardními členy mezinárodního společenství, lze tedy (poněkud tautologicky) říci, že naprostá většina států pocítuje ontologickou bezpečnost už jenom z podstaty své existence. To potvrzuje i Mitzenová: „*potřeba ontologické bezpečnosti je natolik silná a naše vazba na rutiny natolik pevná, že za běžné situace zřídka pozorujeme projevy ontologické nejistoty*“ (2006: 348). Běžně tedy státy mají ontologickou bezpečnost zajištěnou, naprostá většina interakce je do značné míry rutinizována a státy pracují na zajištění takzvaných běžných forem bezpečnosti (Huysmans 1998)⁶ – budují či posilují aliance, provádějí vojenská cvičení, podepisují strategické smlouvy, přistupují k mezinárodním úmlouvám, regulují svůj trh apod.

Kdy tedy dojde k ohrožení ontologické bezpečnosti? Stane se tak, pokud je nějak zpochybněna sebe-identita, tedy ono vnímání sebe samého, svých hodnot. K tomu dojde především při porušení stability a kontinuity sebepojetí, například zpochybněním části životního příběhu. To je právě případ Turecka, pro něž „by se přiznání ke genocidě Arménů rovnalo přijetí argumentů Lorda Cecila a jemu podobných v 19. století, který tvrdil, že Turci jsou barbarský národ“ (Zarakol 2010: 16), což by bylo v rozporu se snahou Turecka zařadit se mezi takzvané civilizované západní země. Podobně lze vnímat i rozpačitý přístup České republiky k vlastnímu vypořádání s otázkami viny, případných omluv či jiných forem zadostiučinění v případě odsunů německého obyvatelstva z území Československa po skončení druhé světové války. Otevřené přiznání k násilným činům by výrazně narušilo sebepojetí tehdejšího Československa jako jednoznačné oběti nacistického Německa. Další možností, kdy může dojít k ohrožení ontologické bezpečnosti, je situace, kdy aktéřovo jednání není v souladu s jeho vnitřními hodnotami. Tento nesoulad pak vyvolává pocit studu. „*Stud probouzí hluboký pocit nejistoty – je to dočasné, ale radikální odcizení se státu sobě samému*“ (Steele 2008: 3). Opět jako příklad můžeme uvést Československo v době po akceptování podmínek takzvané mnichovské dohody z roku 1938, kdy tato kapitulace byla v zásadním nesouladu s původním proklamovaným odhodláním bojovat a bránit se vojensky. K ohrožení ontologické bezpečnosti může dojít také významnou změnou sociálního okolí aktéra. Huysmans dává velmi konkrétní příklad situace mezinárodního systému po konci studené války, kdy rozšíření bezpečnostní agendy vytváří pocit chaosu a zakládá otázku, zda lze vůbec tyto multiplikované hrozby vyřešit, sestavit hierarchii nepřátel a nebezpečí a všemu se nějak smysluplně postavit (1998: 243). Steele zase spolu s Giddensem hovoří o takzvané kritické situaci, v níž jsou rutiny radikálně narušeny (Giddens 1984: 41; Steele 2008: 12). Steele správně poznamenává, že daná kritická situace musí být takto vnímána aktéřem samým. Z toho je zřejmé, že každý aktér (stát) bude vnímat různé situace mezinárodní politiky různě. Platí tedy, že velmi podobná událost může u jednoho státu silně ohrozit pocit ontologické bezpečnosti, zatímco u jiného státu „pouze“ nastartuje rutinní procesy takzvané běžné bezpečnosti.

Pokud přece jenom dojde k situaci, která ohrozí ontologickou bezpečnost určitého státu, jak se tato ontologická nejistota projeví v chování tohoto státu? Zde můžeme navázat na Laingův popis chování ontologicky nejisté osobnosti psychiatra, který jsme zmíňovali výše. Laing uvádí tři formy úzkosti – pohlcení, implozi a zkamenění. Těmito formám úzkosti odpovídají i určité strategie či formy chování: izolace, vyhýbání se vztahům, nečinnost, zažívání pocitu méněcennosti a stav, kdy se aktér stává objektem události. Mitzenová uvádí další možné chování ontologicky nejistého státu, a tím je rigidní setrvávání na rutinách, které jsou škodlivé, nebo alespoň pro danou situaci velmi nevhodné (2006: 347). Příklad takového chování přináší Dehghani Firoozabadi (2011). Sebepojetí Íránu jako islámské revoluční země a snaha o jeho zachování (tj. zachování kontinuity vnímání sebe sama, zajišťování ontologické bezpečnosti) má za následek setrvávání Íránu v konfliktu s USA, tedy rigidní lpění na škodlivé rutině. Ontologicky nejistý stát tedy nebude schopen účinně a flexibilně reagovat na změněné podmínky, nebude schopen vhodně volit alternativy buď svého vlastního chování, nebo alternativy vhodného spojenectví.⁷ Chování takového státu se pak bude jevit jako iracionální, jinými koncepty nevysvětlitelné a ohrožující jeho (fyzickou, ekonomickou aj.) bezpečnost.

KONCEPTUÁLNÍ ANALÝZA ONTOLOGICKÉ BEZPEČNOSTI

Jak již bylo zmíněno výše, koncept ontologické bezpečnosti byl poměrně rozsáhle teoreticky rozpracován několika autory oboru mezinárodních vztahů (chronologicky především Huysmans 1998; McSweeney 1999; Wendt 1999; Mitzen 2006; Steele 2008). Každý z uvedených autorů pojednal o tomto relativně novém konceptu z jiného pohledu, který souvisel s jejich konkrétní výzkumnou otázkou a konkrétním výzkumným kontextem.

Přestože se – zejména Mitzenová a Steele – pokusili ontologickou bezpečnost co nejvíce konceptuálně rozpracovat, v některých bodech se autoři do určité míry rozcházejí či se neshodují v některých charakteristikách. Zároveň z dosavadních studií nevyplývá jasná souvislost či souvztažnost k ostatním pojetím bezpečnosti, případně je ontologická bezpečnost dokonce považována za určitý protiklad vůči ostatním druhům bezpečnosti, tedy jako potenciální negativní aspekt bezpečnosti (Mitzen 2006; Dehghani Firoozabadi 2011). Rovněž doposud chybí návrh vhodné operacionalizace konceptu. Je proto třeba tyto jednotlivé náhledy rozčlenit tak, aby mohl být koncept ontologické bezpečnosti účinně operacionalizován, čímž bude umožněno jeho další využití pro empirické analýzy konkrétních chování států.

Jako vhodný nástroj pro tuto analýzu a konsolidaci jednotlivých popisů konceptu ontologické bezpečnosti se jeví Baldwinova (1997) konceptuální analýza. Baldwin navázal na diskusi, která byla vedena v oboru mezinárodních vztahů nejméně od osmdesátých let 20. století a která vedla k rozšíření a prohloubení agendy bezpečnostních studií o další sektory a aktéry (viz výše). Baldwin však nebyl spokojen s tím, že „*relativně málo pozornosti je věnováno konceptuálním otázkám jako takovým*“ (Baldwin 1997: 5), a proto „*zahalování normativní a empirické debaty do pláště konceptuální rétoriky zveličuje rozdíly mezi příznivci různých bezpečnostních politik, a brzdi tak akademickou komunikaci*“ (Tamtéž). Baldwin se pokusil o nalezení „*společných konceptuálních odlišností, které jsou základem různých pojetí bezpečnosti*“ (Tamtéž). Tito společní jmenovatelé vytvoří „*analytický rámec, který určí, jak by analýza bezpečnosti mohla (a měla?) být uspořádána*“ (Huysmans 1998: 231). Takový analytický rámec usměrní a sjednotí postup, jakým lze zkoumat jednotlivá pojetí bezpečnosti, a umožní srovnání mezi nimi (Baldwin 1997: 6). Konceptuální analýza se tak liší od procesu definování bezpečnosti, jejímž výsledkem je definice, která pouze úzce vymezuje, co bude zkoumáno, čímž do velké míry sjednocuje další výzkum. Konceptuální analýza nejen shrnuje vymezení pojmu ontologická bezpečnost, ale na nižší úrovni abstrakce určuje (operacionalizuje), co přesně bude zkoumáno a kolem kterých dílčích otázek může být empirický výzkum ontologické bezpečnosti strukturován.

Baldwin při hledání konceptuálního rámce nejprve mírně přeformuloval Wolfersovu charakteristiku bezpečnosti, kde namísto „*absence hrozeb vůči nabytým hodnotám*“ (Wolfers 1952, citováno dle Baldwin 1997: 13) charakterizoval bezpečnost jako „*nízkou pravděpodobnost škod na nabytých hodnotách*“ (Baldwin 1997: 13). Tím především upozornil na fakt, že některé hrozby eliminovat nelze (například hrozby typu přírodních katastrof). Po tomto přeformulování definice bezpečnosti předložil Baldwin sedm otázek, od nichž by se analýza jednotlivých pojetí bezpečnosti měla odvíjet: Bezpečnost koho? Bezpečnost jakých hodnot? Kolik bezpečnosti? Od kterých hrozeb? Kterými prostředky? Za jakou cenu? V jakém časovém období? (Baldwin 1997: 12–17). Vzhledem k povaze ontologické bezpečnosti, která sestává především ze subjektivní dimenze,⁸ navrhuje některé otázky přeformulovat. Otázky „Kolik bezpečnosti?“ a „Od kterých hrozeb?“ navrhuje propojit do otázky: „Co by se muselo stát, aby byla u daného aktéra ohrožena (ontologická) bezpečnost?“ Takto položená otázka kombinuje jak určitou kvantifikaci (kolik bezpečnosti), tak i předmětnost (od kterých hrozeb) a zároveň umožňuje analytíkovi zohlednit silnou variabilitu hrozeb a jejich potenciální síly působení u jednotlivých aktérů/států. A dále považujeme za užitečné otázku „Za jakou cenu?“ rozdělit na dvě otázky: „Jaké budou náklady na zajištění bezpečnosti?“ a „Jaké mohou nastat škody, pokud bezpečnost nezajistíme?“. Z našeho pohledu jde o odlišné úhly, z nichž lze cenu bezpečnosti nahlížet, a zároveň takto položené otázky umožňují analyzovat i kritéria neměřitelná jednotlivými (absence strachu, kontinuita životního příběhu apod.) Domníváme se, že takto upravené otázky tvoří užitečný rámec, díky němuž bude možno dosavadní práce věnované ontologické bezpečnosti sjednotit. V následujícím textu budou postupně položeny upravené Baldwinovy otázky a navrženy odpovědi na tyto otázky.

Bezpečnost koho?

Otázka může rovněž znít: „Kdo může být ohrožen?“ Případně také: „Kdo má být chráněn?“ Tato otázka tedy zjišťuje, kdo jsou referenční objekty (*referent objects*) daného pojetí bezpečnosti. Zjednodušeně lze říci, že teprve položením této základní otázky výzkumníci v oboru mezinárodních vztahů umožnili právě ono výše zmiňované prohloubení (*deepening*) agendy bezpečnostního výzkumu o nové referenční objekty – jednotlivce, skupiny, komunity, životní prostředí, mezinárodní systém apod. Do té doby byly za referenční objekty bezpečnosti a bezpečnostní politiky převážně považovány národní státy (Huysmans 1998; Waisová 2004). Užitečné základní členění typů referenčních objektů přináší Waisová, která vychází z prací kodaňské školy⁹ – lidský jedinec, vnitrostátní skupiny, stát, regionální systém, mezinárodní systém (Waisová 2004: 72).¹⁰ V poslední době se dále rozšiřuje skupina typů referenčních objektů bezpečnosti, a to o mezinárodní organizace, jako je například NATO (Cupac 2011) či mezinárodní rozvojové agentury (Renouf 2011).

Které typy referenčních objektů mohou být ohroženy v případě konceptu ontologické bezpečnosti? Definice, které byly doposud využity autory v oboru mezinárodních vztahů, z převážné většiny (McSweeney 1999; Mitzen 2006; Steele 2008; Zarakol 2010) vycházejí z definice Anthonyho Giddense, uvedené na počátku této stati, tedy jako aktérovo zažívání sebe samého jako konzistentního, kontinuálního bytí, jako znalost sebe samého, přijetí sebe samého se svými přednostmi či chybami, jako schopnost orientovat se v sociálních interakcích se svým okolím a schopnost zaujímat ve světě adekvátní pozici (Giddens 1991). Giddensova charakteristika ontologické bezpečnosti se v jeho pojetí vztahovala na moderního člověka, tedy na jednotlivce (*human being*). A jednotlivci jsou považováni za referenční objekt bezpečnosti obecně i v oboru mezinárodních vztahů, tudíž jednotlivci budou jedním z referenčních objektů i pro koncept ontologické bezpečnosti.

Autoři z oboru mezinárodních vztahů však definici ontologické bezpečnosti vztáhli i na jiné referenční objekty, především na národní státy (Mitzen 2006; Steele 2008; Zarakol 2010; Dehghani Firoozabadi 2001) či na sociální skupiny (Kinnvall 2004; Krolikowski 2008). Otázku, zda je toto rozšíření množiny referenčních objektů ontologické bezpečnosti legitimní, lze propojit s diskusí o možnostech a limitech aktérství státu a personifikace státu (a aktérství obecně). S problémem, zda lze národní stát považovat za osobu, se potýká obor mezinárodních vztahů často v případech, kdy si vypůjčuje koncepty původně aplikované na jednotlivce či malé sociální skupiny, například při přejímání teorie o socializaci (Wendt 1999) či teorie rolí: „... *analogie mezi jednotlivci a sociálními kolektivitami není neproblematická*“ (Harnisch et al. 2011: 1).¹¹ Přestože otázku personifikace státu se zabývalo již mnoho odborníků,¹² nebyla doposud spolehlivě rozřešena. V úvodu nanejvyššího zajímavého fóra na stránkách *Review of International Studies* (2004) zmiňuje Patrick T. Jackson jeden z důvodů, proč je nutné zabývat se otázkou personifikace státu, a to je hledání odpovědi na otázku, „*zda jednání [agency] může být smysluplně přisouzeno i jiným než nezávislým lidským jedincům*“ (2004a: 257). A právě jednání je jedním ze základních stavebních kamenů konceptu ontologické bezpečnosti, jelikož tvrdí, že teprve dosažení ontologické bezpečnosti umožní aktérovi smysluplně a flexibilně jednat. Z toho vyplývá, že se na tuto problematiku můžeme podívat i pohledem aktérství obecně. Tvrdíme, že budeme-li schopni přisoudit nějaké entitě aktérství,¹³ můžeme tuto entitu považovat za referenční objekt ontologické bezpečnosti.

Jupille a Caporaso navrhli čtyři kritéria aktérství, která budou „*užitečná při aplikaci na globální politickou úlohu EU a která budou použitelná obecně při posuzování jiných entit a jejich kapacity jednat ve světové politice*“ (1998: 214). Těmito čtyřmi kritérii jsou: uznání, autorita, autonomie a soudržnost (Tamtéž). Budeme-li moci některé entitě při studiu mezinárodních vztahů přisoudit tyto čtyři atributy aktérství, taková entita pak bude moci být předmětem ontologického pojetí bezpečnosti. Za objekty ontologické bezpečnosti můžeme tedy označit: jednotlivce; vnitrostátní i transnacionální skupiny, kterým lze

přisoudit čtyři atributy aktérství; státy; mezinárodní organizace. Naopak referenčním objektem ontologické bezpečnosti nebude například regionální systém, mezinárodní systém či životní prostředí.

Bezpečnost jakých hodnot?

Odpověď na tuto otázku naznačí, co konkrétně se u daných referenčních objektů má chránit. U některých typů bezpečnosti je určení těchto hodnot poměrně jednoduché, a to zejména u těch, kde lze jasně stanovit objektivní dimenzi bezpečnosti (Baldwin 1997: 14), tedy například u teritoriální bezpečnosti (hodnotou je národní teritorium), environmentální bezpečnosti (hodnotou je kvalita životního prostředí), politické bezpečnosti (hodnotou je například politická nezávislost), energetické bezpečnosti (hodnotou je schopnost zabezpečit určité teritorium spolehlivými zdroji či dodávkami energie) apod. O poznání obtížnější je definovat hodnoty, které se vážou spíše k subjektivní dimenzi bezpečnosti. Baldwin sám považuje za legitimní definovat například hodnoty, jako je „*klid mysli*“ či „*absence strachu*“ (Tamtéž).

V případech ontologické bezpečnosti lze z definice vyvodit, že většina elementů ontologické bezpečnosti patří k subjektivním složkám. Definice totiž hovoří o hodnotách, jako je kognitivní rámec či konzistentní a kontinuální jsoucnost. Podobně stanovují hodnoty ontologické bezpečnosti i autoři z oboru mezinárodních vztahů: symbolický a institucionální řád (Hyusmans 1998: 242), stabilní životní příběh a internalizované sebepojetí (Kinnvall 2004), a velmi podrobně shrnuje tyto hodnoty i Zarakolová jako konzistentní sebepojetí, integritu životního příběhu či normativní závazky k sobě samému (2010: 6–8). Jelikož se jedná o subjektivní složky bezpečnosti, bude se konkrétní naplnění těchto relativně obecně stanovených hodnot ontologické bezpečnosti lišit aktér od aktéra a mělo by být jedním z cílů konkrétních příštích analýz.

Co by se muselo stát, aby byla (ontologická) bezpečnost ohrožena?

Baldwin zmiňuje některé autory (Brodie 1950; částečně Buzan 1991), kteří se neztotožňují s myšlenkou, že o bezpečnosti by se dalo hovořit jako o škálovatelné veličině, a kteří tvrdí, že se buď cítíme, nebo necítíme bezpeční. Sám ale tvrdí, že absolutní bezpečnost není dosažitelná, a proto má smysl ptát se, kolik bezpečnosti lze dosáhnout (Baldwin 1997: 14–15). Tak například u environmentální bezpečnosti lze stanovit akceptovatelné míry znečištění, které ještě bezprostředně neohrožují zdraví obyvatelstva či rovnováhu ekosystému. Podobně u energetické bezpečnosti lze odhadnout či stanovit nutné minimum strategických zásob pohonných hmot pro stav nouze či potřebný mix dodavatelů energetických surovin tak, aby nedošlo k významným výpadkům zásobování. A armády všech zemí světa mají propočítáno, kolik mužů ve zbraní a vojenské techniky je potřeba pro obranu teritoria vlastního státu.

Je však možné klást si otázku, kolik je třeba ontologické bezpečnosti? A lze na ni smysluplně odpovědět? Definice ontologické bezpečnosti nám není nápomocna, o míře dosažení ontologické bezpečnosti nehovoří. Podobně i práce z oboru mezinárodních vztahů zabývající se ontologickou bezpečností doposud neuvažovaly o její měřitelnosti. Proto se zde pouze omezíme na obecné prohlášení, že ontologické bezpečnosti je potřeba minimálně tolik, aby zůstal zachován kognitivní rámec aktéra tak, aby tento aktér byl schopen jednat (činit rozhodnutí, vybírat si mezi variantami, vstupovat do aliancí apod.). Přitom musíme mít na paměti, že takto obecně stanovené kritérium kvanta ontologické bezpečnosti bude u konkrétních aktérů naplněno různým obsahem a v různé míře.

Podobně na původní Baldwinovu otázku „Od kterých hrozeb?“ se budou odpovědi lišit aktér od aktéra v návaznosti na jeho konkrétní životní příběh, typ základní důvěry, stupeň rutinizace a schopnost reflexivity. Jde o hrozby jako „*pocit chaosu* [...], *multiplikace nepřátel* [...], *nemožnost hierarchizovat nebezpečí a obecný pocit stavu permanentní krize a naléhavosti*“ (Hyusmans 1998: 243), hrozba nutnosti přiznat chyby minulosti

a převyprávět svůj životní příběh (Zarakol 2010) či hrozba ztráty legitimacy (Dehghani Firoozabadi 2011). Jsou to tedy vesměs hrozby, které by nějak ohrozily aktérovo vnímání sebe samého jako smysluplného, kontinuálního celku. Hrozby, které by mohly zpochybnit některé ze základních charakteristik a mentálních obrazů, na nichž daný stát/aktér staví.

Jelikož se tyto hrozby budou velmi lišit s ohledem na konkrétního aktéra, a stejná událost by u jednoho aktéra mohla ohrozit jeho ontologickou bezpečnost, zatímco u jiného aktéra by vzbudila pouze mírné obavy, dává smysl v případě ontologické bezpečnosti zkombinovat dvě Baldwinovy otázky. Tedy místo „Kolik bezpečnosti?“ a „Od kterých hrozeb?“ si položit otázku: „Co by se muselo stát, aby u daného aktéra byla ohrožena jeho ontologická bezpečnost?“ Jsme přesvědčeni, že toto přeformulování otázek lépe odpovídá charakteristice ontologické bezpečnosti jako bezpečnosti s převahou subjektivní dimenze. Například McSweeney (1999) upozorňuje i na jiné nahlížení bezpečnosti než pouze na bezpečnost jako absenci hrozby/strachu, a rozlišuje tak dva typy vnímání bezpečnosti: První je negativní vymezení bezpečnosti jako absence hrozby (zvenku, z materiálního světa). Autor ji nazývá nominativní, jelikož lze těmto hrozbám a obraně před nimi přiřadit určité předměty (zbraně, investice, alarmy, zámky, léky apod.). Tento typ bezpečnosti je do určité míry svazující, nutí člověka k preventivní či reaktivní činnosti, omezuje ho. Druhé vnímání bezpečnosti, pozitivní, lze vykreslit jako obraz vztahu, kterému autor přiřazuje adjektivní formu, jelikož taková bezpečnost je většinou popisem vzájemného vztahu (osob, států). Jako ideál si zde můžeme představit vztah matky a dítěte jako bezpečný přístav, kdy si oba aktéři zprostředkovávají pocit bezpečí vzájemnou interakcí. Za pozitivní je považován proto, že takový vztah většinou člověka osvobozuje a umožňuje mu jednat (McSweeney 1999: 13–15). Proto dává smysl si v případě ontologické bezpečnosti při analýze konkrétního aktéra klást otázku: „Co tak vážného by se muselo stát, aby byla ontologická bezpečnost (základní důvěra, schopnost jednat) daného aktéra ohrožena?“ Odpověď na tuto otázku by tedy svým způsobem kombinovala jak určitou kvantifikaci (kolik bezpečnosti), tak předmětnost (od kterých hrozeb). Obecně lze konstatovat, že k tomu, aby nastalo ohrožení ontologické bezpečnosti aktéra, by se muselo významně změnit sociální okolí aktéra (ztráta tradičních přátel či nepřátel, přeformulování sociálních vazeb, zisk či ztráta podstatné části moci aktéra apod.), došlo by k výraznému a účinnému (verbálnímu či jinému) útoku na citlivé body aktérova životního příběhu nebo by muselo dojít k významné změně některého z endogenních faktorů ovlivňujících dosahování ontologické bezpečnosti (základní důvěra, rutinizace, reflexivita).

Kterými prostředky zajistit bezpečnost?

Tak, jako se předchozí otázka ptá, co by mohlo bezpečnost ohrozit, otázka „Kterými prostředky?“ zjišťuje, jakým způsobem lze určitý druh bezpečnosti chránit či posilovat. Protože „*stejně jako získávání bohatství, i zajištění bezpečnosti může být provedeno širokou škálou způsobů*“ (Baldwin 1997: 16). Tak například environmentální bezpečnost může být dosahována přísnějšími limity a kontrolou znečišťování, zavedením trhu s emisními povolenkami či investicemi do výzkumu a vývoje „čistších“ technologií. Ekonomická bezpečnost může být zajišťována celní a daňovou politikou, bankovní regulací či operacemi na finančních trzích. Vojenská bezpečnost zase může být zajištěna určitým počtem mužů a žen ve zbrani, vojenskou technikou nebo zapojením do mezinárodních bezpečnostních struktur.

Jediný z autorů z oboru mezinárodních vztahů, který se pokouší odpovědět na tuto otázku pro pojetí ontologické bezpečnosti, je Brent Steele: „*Pouze sebezpytující reflexivitou mohou státy efektivně kontrolovat a pozměňovat své politiky, kterými čelí hrozbám ohrožujícím identitu*“ (2008: 149–150). Tato sebezpytující reflexivita (*self-interrogative reflexivity*) představuje pro aktéra neustálé dotazování na minulé a současné činy a jejich souvislost s vlastním jsouncem, s vlastním kognitivním rámcem. Steele jasně ukazuje, že tato

sebezpytující reflexivita není vždy pro aktéra snadná. Jak dokládá na příkladu aktéra-státu, „*společenská reflexivita může zahrnovat i kritické narativy, které mohou podryt legitimitu vládnoucích elit. Ironie sebezpytující reflexivity spočívá v tom, že nejprve znepokojí, a až posléze léčí*“ (Tamtéž: 151). Proto Steele pro případ aktéra-státu navrhuje čtyři zdroje této zpytující reflexivity, z nichž některé působí vně aktéra-stát: sociální hnutí; mezinárodní organizace; nezávislá domácí a zahraniční média; transnacionální aktéry (Tamtéž: 152–157). Bude jistě zajímavé pro budoucí analýzy určit podobně zdroje zpytující reflexivity, a tím i prostředky posilování ontologické bezpečnosti, i pro ostatní referenční objekty ontologické bezpečnosti.

Bezpečnost za jakou cenu?

Touto otázkou se Baldwin ptá, kolik by stálo aktéra zajišťování určitého druhu bezpečnosti určitými vybranými prostředky. Neboť „*snaha o bezpečnost s sebou vždy přináší náklady, to znamená obětování jiných cílů, kterých by mohlo být dosaženo, kdyby dané náklady byly vynaloženy na něco jiného [než na zajišťování bezpečnosti]*“ (1997: 16). Zdroje všech aktérů jsou omezené, a pokud se aktér-stát například rozhodne posílit svoji armádu, nezbude mu dost prostředků na účinné operace na finančních trzích v případě ohrožení národní měny. Pokud hovoříme o nákladech, nemusí jít vždy pouze o náklady vyjádřené v penězích. V některých případech se může jednat o ztrátu mezinárodní prestiže, ztrátu konkurenceschopnosti země, ztrátu historického dědictví země (například pokud stát vydá finanční prostředky na zajišťování energetické bezpečnosti, a naopak omezí výdaje na vědu a výzkum či ochranu kulturních památek), tedy vesměs náklady, které nejsou měřitelné penězi či jinými jednotkami. Zároveň se domníváme, že otázku „Za jakou cenu?“ lze rozložit na dvě poněkud odlišné podotázky. První podotázka se ptá: „Jaké budou náklady na zajištění bezpečnosti?“ Druhá se ptá: „Jaké mohou nastat škody, pokud bezpečnost nezajistíme?“ Jen v nepatrném množství případů by totiž odpovědi na tyto dvě otázky přinesly stejnou hodnotu nákladů.

Položme si tedy nejprve otázku, jaké mohou být náklady na zajištění ontologické bezpečnosti. Dle většiny dosavadních prací z oboru mezinárodních vztahů na toto téma by se mohlo zdát, že zajišťování ontologické bezpečnosti (*ontological security-seeking behavior*) jde často na úkor ostatních druhů bezpečnosti. Mitzenová doslova uvádí: „... *ontologická bezpečnost může být v konfliktu s fyzickou bezpečností. Dokonce i škodlivý, sebezničující vztah může být zdrojem ontologické bezpečnosti, což může mít za důsledek, že státy v konfliktu setrvávají*“ (2006: 342). Podobně argumentuje Zarakolová, která analyzuje důvody, jež vedou Turecko a Japonsko k odmítání omluvit se za chyby v minulosti.¹⁴ Zarakolová zdůvodňuje toto chování odkazem na zajišťování jejich ontologické bezpečnosti, a zároveň připouští: „*Neochota Turecka a Japonska omluvit se za minulé zločiny je záhadná, protože v obou případech se nabízí značné materiální pobídky k omluvě, a naopak značné náklady v případě absence omluvy*“ (2010: 4). Noa Epsteinová nabízí názor, že právě snaha zajistit svoji ontologickou bezpečnost dovedla Spojené státy americké k extrémně náročné a nákladné „válce proti terorismu“ (Epstein 2007). Rovněž Dehghani Firoozabadi na příkladu Íránu ilustruje, že „... *historické zkušenosti, jejichž důsledkem je poněkud pochroumaná základní a primární důvěra, jsou příčinou toho, že ontologická bezpečnost je prioritizována v rámci iránské zahraniční politiky*“ (2011: 43). To se projevilo například během iránsko-irácké války v roce 1982, kdy se Íránu podařilo osvobodit iránské město Choramšahr, vstoupit na irácké území a donutit Irák, aby nabídl Íránu příměří, a Írán přes všechna racionální očekávání tuto nabídku příměří odmítl a v konfliktu pokračoval. Snaha o zachování a posilování vlastního kognitivního rámce Íránu jako iránské, islámské, nezávislé a revoluční země, tedy zajišťování ontologické bezpečnosti, vedlo k pokračování velmi nákladného a ochromujícího konfliktu (Tamtéž: 40–47).

Dle dosud uvedených příkladů by se mohlo zdát, že zajišťování ontologické bezpečnosti je poněkud ošidné a významně ohrožuje jiné druhy bezpečnosti aktéra. Brent Steele

však uvádí i příklad, kdy zajišťování ontologické bezpečnosti naopak dovedlo Velkou Británii k rozhodnutí zůstat neutrální v průběhu americké občanské války v letech 1861–1865. Steele tvrdí, že rozhodnutí Velké Británie neinterventovat v americkém konfliktu výrazně ovlivnil prezident Lincoln svým zrušením otroctví na počátku roku 1863. Tento akt (zrušení otroctví) apeloval na britské sebezpečí jako země bojující proti otroctví, s nímž se neslučovala případná intervence v americkém konfliktu, kde na jedné straně stála severní Unie, propagující zrušení otroctví, a na druhé straně jižní Konfederace, tvrdě obhajující existenci otroctví. Zajišťování ontologické bezpečnosti tedy umožnilo učinit Británii (z dnešního pohledu) racionální rozhodnutí. Zároveň Steele vyzdvihuje fakt, že toto úspěšné zajišťování ontologické bezpečnosti bylo umožněno schopností reflexivity britských politiků (2008: 76–93). Odpověď na otázku „Jaké mohou být náklady na zajištění ontologické bezpečnosti?“ tedy bude záležet na konkrétní kritické situaci a především na schopnosti reflexivity daného aktéra, často však bude ontologická bezpečnost zajišťována na úkor ostatních druhů bezpečnosti.

Druhá podotázka zněla: „Jaké mohou nastat škody, pokud ontologickou bezpečnost nezajistíme?“ Zde je nutno připomenout, že pocit ontologické bezpečnosti je předpokladem jednání (*agency*) (Giddens 1991). Toto jednání je umožněno existencí a stabilitou kognitivního rámce, skrze nějž aktér nahlíží sám sebe a své okolí. Porušení tohoto kognitivního rámce přináší obecnou a tísnivou nejistotu, která „*znemožňuje jednání. [...] Ontologická nejistota představuje hluboký, zneschopňující stav, kdy aktér neví, kterým nebezpečím se má postavit a která ignorovat, to jest, neví, jak obstát ve světě*“ (Mitzen 2006: 345). Pokud tedy ontologická bezpečnost není zajištěna, mohou se výrazně omezit aktérovu aktivity až k nečinnosti, k neschopnosti vybírat mezi variantami či k setrvání v potenciálně škodlivém modelu vlastního chování. Podobně i jednání, které se neslučuje se sebezpečím aktéra a které ohrožuje vlastní ontologickou bezpečnost, působí pocit studu (*shame*), kterého „*se národní státy snaží vyvarovat za každou cenu*“ (Steele 2008: 3), a proto se v některých případech chovají zdánlivě neracionálně. Obecně lze tedy říci, že nezajištění ontologické bezpečnosti může výrazně omezit schopnost aktéra flexibilně jednat a reagovat.

Bezpečnost v jakém časovém období?

Touto otázkou se Baldwin snaží apelovat na analytiku a praktiku mezinárodních vztahů, aby rozlišovali především mezi krátkodobými a dlouhodobými cíli a politikami (Baldwin 1997: 17). Jak jsme již zmiňovali výše v oddíle pojednávajícím o projevech ontologické bezpečnosti/nejistoty, k významnému ohrožení ontologické bezpečnosti (především u aktérů-států) dochází relativně velmi zřídka. Zároveň jsme ukázali, že na dosahování ontologické bezpečnosti má rozhodující vliv schopnost reflexivity aktéra. Avšak „*sebezpytující reflexivita nebude populární u každého a v každém okamžiku. Ve stavu (vnímané) fyzické hrozby společnosti budou zástupci státu nejspíše neochotni (ne však neschopni) zabývat se reflexivním monitoringem. [...] Zpytující reflexivita zahrnuje také otázky ohledně sebe-identity, na což může být dva (a více) protichůdných pohledů, a takovéto dotazování může být vnímáno jako slabost jak u vnitřních, tak i vnějších odpůrců*“ (Steele 2008: 151). Rovněž je třeba si uvědomit určitou dlouhodobost a zároveň jemnou proměnlivost vytváření vlastního sebezpečí – kognitivní prostředí aktéra musí představovat kontinuální, konzistentní rámec, který se ovšem zároveň mírně mění v závislosti na nových okolnostech, nově navazovaných sociálních vztazích a na změnách v samotném sociálním prostředí. Z toho vyplývá, že případnému posilování ontologické bezpečnosti bude vhodné se věnovat neustále v době mimo kritické situace.

* * *

V tomto textu jsme představili koncept ontologické bezpečnosti jako zažívání sebe samého jako kontinuálního, konzistentního bytí. Načrtli jsme model procesu dosahování

ontologické bezpečnosti pomocí základní důvěry, zdravé rutinizace a životního příběhu, který podléhá patřičnému reflexivnímu monitoringu. Za využití konceptuální analýzy, kterou navrhl Baldwin v podobě sedmi strukturujících otázek, jsme sjednotili dosavadní poznatky o povaze ontologické bezpečnosti a možnostech aplikace tohoto konceptu v oboru mezinárodních vztahů – viz tabulku č. 1:

Tabulka č. 1
Upravené otázky dle Baldwina

Otázky dle D. Baldwina	Návrh upravených otázek	Ontologická bezpečnost
Bezpečnost koho?	Bezpečnost koho?	Akteři (jednotlivci, vnitrostátní a transnacionální skupiny, státy, mezinárodní organizace)
Bezpečnost jakých hodnot?	Bezpečnost jakých hodnot?	Stabilní životní příběh, internalizované sebepojetí
Kolik bezpečnosti?	Co by se muselo stát, aby byla ohrožena (ontologická) bezpečnost?	Výrazná změna sociálního okolí
Od kterých hrozeb?		Účinný útok na citlivé body životního příběhu aktéra Změna v základní důvěře, rutinizaci či reflexivitě samotného aktéra
Kterými prostředky?	Kterými prostředky?	Reflexivní monitoring
Za jakou cenu?	Jaké jsou náklady na zajištění (ontologické) bezpečnosti?	Potenciální ohrožení ostatních druhů bezpečnosti aktéra
	Jaké mohou nastat škody při nezajištění (ontologické) bezpečnosti?	Zažívání pocitu studu Ochromení a nečinnost aktéra Nevhodné lpění na škodlivých rutinách
V jakém časovém období?	V jakém časovém období?	Kontinuálně

Zdroj: Baldwin (1997: 12–17); autorka.

Takto utříděné poznatky by měly pomoci porozumět některým projevům chování států, které se zdají podle jiných měřítek a jiných přístupů iracionální, v některých případech i ohrožující jiné druhy bezpečnosti. Zároveň tato struktura navrhuje možnosti operacionalizace konceptu pro jeho další využití jak na teoretické úrovni, tak případně i v praktickém provádění zahraniční politiky. Na teoretické úrovni se jako zajímavý výzkumný úkol jeví například aplikace konceptu na ostatní aktéry mezinárodní politiky – na jednotlivce, vnitrostátní skupiny či mezinárodní organizace. Jako velmi aktuální se nabízí podrobná analýza probíhajícího konfliktu v Sýrii, kde by bylo možno prizmatem ontologické bezpečnosti a jejího zajišťování nahlížet snahu prezidenta Bašára Asada a s ním spojené alevitské menšiny udržet se u moci i za zdánlivě dlouhodobě neudržitelné situace

a za cenu obrovských humanitárních a materiálních škod. Pro praktické provádění zahraniční politiky se koncept ontologické bezpečnosti jeví jako užitečný zejména pro hlubší porozumění důležitosti symboliky v jednání s představiteli jiných států a ve znalosti a analýze jejich životních příběhů. Tak by bylo možno buď vyvarovat se nevhodných gest, která by mohla mít za následek nezamýšlené ohrožení ontologické bezpečnosti daných států, nebo by naopak bylo možno umně využít znalosti životního příběhu k dosažení svých cílů (apelem na základní hodnoty daného státu, poukázáním na minulé chyby a jejich důsledky apod.). Závěrem lze konstatovat, že ontologická bezpečnost jako relativně nový koncept v mezinárodních vztazích přináší zajímavý potenciál pro další rozvíjení.

¹ Část tohoto příspěvku byla prezentována v rámci III. symposia *Česká zahraniční politika* (2011) a na *International Conference of Young Scholars Prague* (2012).

² Konkrétně jde v případě Turecka o problematické události druhé poloviny dvacátých let 20. století, kdy se tehdy ještě Osmanská říše rozhodla násilně přesídlit arménské obyvatelstvo z míst jeho původního osídlení na východě Osmanské říše. Při násilném přesunu docházelo ke krutému zacházení s příslušníky této etnické menšiny (z pohledu Turků) a existuje silné podezření, že cílem přesídlování byla její faktická likvidace. Turecká republika dodnes odmítá přiznat vinu. V případě Japonska jsou miněny krutosti spáchané Japonskem přibližně v letech 1937 až 1945 na obyvatelstvu asijských zemí, kam Japonsko v daných letech expandovalo.

³ Podle teorií psychologa Erika Eriksona (teorie vývoje osobnosti, etapy lidského života) se tato základní důvěra u jedince vytváří ve velmi raném věku v interakci s nejbližším okolím (Erikson 1993).

⁴ Ontologická bezpečnost se někdy také nazývá bezpečnost jsoucna (*security of being*) či bezpečnost sebe-identity (*Self-identity security*). Rozdíl mezi ontologickou bezpečností a bezpečností identity, zmiňovanou v dosavadní literatuře častěji, velmi dobře popisuje McSweeney, když charakterizuje ontologickou bezpečnost jako určitou jistotu, že my lidé máme stejnou podstatu, odlišujeme se od neživých předmětů i od jiných živých bytostí, které nejsou schopny sebereflexe, uspořádávání a vytváření teorií. Potřeba ontologické bezpečnosti je tím pádem shodná pro všechny lidi (Já a My) a vychází z představy lidství jako sjednocující kvality. Je tedy odlišná od potřeby bezpečnosti identity, jež se bude lišit pro každého člověka, neboť je založena na jinakosti (Já a Oni) (McSweeney 1999: 156–160). Například český nezaměstnaný lékař v Děčíně bude mít naprosto jiné potřeby posílení své identity než syrský uprchlík, který do Děčína nelegálně přicestoval (= bezpečnost identity). Přesto oba pocítí stejnou ontologickou nejistotu ve světle neočekávaného zvratu v jejich životě, stejnou potřebu předefinovat své priority, své nahlížení na dosavadní hodnoty a své vztahy s okolím (= ontologická bezpečnost). Podobně jako McSweeney uvažuje i Wendt, který řadí ontologickou bezpečnost mezi pět základních lidských materiálních potřeb (1999: 131). Tyto materiální potřeby odlišuje od potřeb identity (*identity needs*). Rozdíl mezi materiálními potřebami a potřebami identity je ten, že první skupina je společná všem lidem jakožto živočišnému druhu, a jejich seznam je tedy poměrně krátký. Potřeby identity jsou variabilní, liší se člověk od člověka a i jeden člověk zpravidla vlastní několik identit, proto jejich počet je téměř nekonečný (Wendt 1999: 130). Ontologická bezpečnost je zařazena mezi materiální potřeby, je to potřeba shodná pro všechny aktéry.

⁵ Někteří autoři upozorňují na to, že jakkoliv je reflexivita jistě nanejvýš užitečnou aktivitou, nemusí vždy nutně vést k pozitivním výsledkům, například „*reflexivita, která je často nahlížena jako veskrze pozitivní krok, který zlepšuje lidské podmínky, nemusí být nutně vždy takto vnímána. Náhoda funguje oběma směry a sociální inovace může být jak dobrá, tak špatná*“ (Drulák 2006, citováno dle Steele 2008: 150).

⁶ Jef Huysmans (1998: 236–242) rozlišuje dva druhy bezpečnosti – denní a ontologickou bezpečnost. Ve svém článku navazuje na autory Herze, Baudrillarda, Der Deriana a Baumana. Tito autoři se mimo jiné zabývali i vztahem moderního člověka k smrti. Modernímu člověku, který věří v sílu rozumu, jenž překonává nejrůznější přírodní zákony a síly, stále uniká možnost pochopení a poznání smrti. Proto se ji snaží odsunout co nejvíce do nevědomí, schovat ji, zbavit se strachu z ní. Tento strach ze smrti je dvojího druhu – jednak strach z konkrétního okamžiku smrti, z bolesti, z pocitu ztráty. A jednak je to strach z onoho neznámého, z nejistoty, kdy a jakým způsobem smrt člověka zasáhne. Těmto dvěma typům strachu odpovídají i dva různé typy zprostředkování smrti (*mediation of death*). Jedním zprostředkováním je zpředmětnění smrti, její pojmenování. Obecný pojem smrti tak dostane tvar (například určení a pojmenování nemoci v lékařství), konkrétní hrozby jsou identifikovány, lze o nich získávat informace a znalostí a vypracovat proti nim určitou taktiku. V politické oblasti pak hovoříme o určení konkrétní hrozby od konkrétního nepřítele a vypracování taktiky, jak se s danou hrozbou vypořádat. Huysmans nazývá tuto aktivitu zajišťováním běžné bezpečnosti (*daily security*). Druhý typ zprostředkování smrti (vypořádání se s ní), je zvládání vlastního vztahu k nejistotě, zvládání vztahu mezi chaosem a pořádkem, posilování určité neměnnosti světa. V politické rovině tato schopnost zakládá legitimitu státu – schopnost „*uspořádávat sociální vztahy a současně zajišťovat, aby toto uspořádávání mohlo vůbec probíhat* [...] *aby se život stal srozumitelným*“ (Huysmans 1998: 242). Tento typ vy-
pořádávání se se smrtí nazývá Huysmans ontologickou bezpečností.

- ⁷ Lze spekulovat, zda například vztah České republiky k evropské integraci, přístup k vyjednávání o umístění části protiraketové ochrany USA na území ČR nebo pozdní reakce na vyhlášení samostatnosti Kosova a uznání opoziční libyjské vlády nejsou rovněž projevem chování ontologicky nejistého aktéra.
- ⁸ Subjektivní dimenze bezpečnosti upozorňuje na fakt, že jedna hrozba může být vnímána různými aktéry odlišně: „*Je velmi dobře známo, že se národy v rámci národů velmi odlišují ve svých reakcích na tu-těž vnější situaci. Někteří mají tendenci přehánět hrozící nebezpečí, zatímco jiní ho podceňují. [...] Někteří mohou hrozící nebezpečí shledat jako zcela běžné a v souladu se svými umírněnými očekáváním bezpečnosti, zatímco jiní považují život s těmito hrozbami za nesnesitelný*“ (Wolfers 1952: 485–486).
- ⁹ Pro velmi dobrý přehled těchto prací odkazujeme čtenáře právě na článek Waisové (2004). Za všechny jmenujme alespoň práce: Buzan – Waever – De Wilde (1997) a Buzan (1991), s níž rovněž polemizuje právě Baldwin.
- ¹⁰ Vůči těmto referenčním objektům bezpečnosti pak působí hrozby a nejistoty z pěti sektorů – vojenského, politického, sociálního, ekonomického a environmentálního (Waisová 2004).
- ¹¹ Velmi zajímavě se k otázce personifikace státu staví McSweeney: „*Pokud sociální jednání chápeme jako účelné, reflexivní, kontrolované a rutinizované, pak kolektivní osoby, tedy ani státy, nemohou být považovány za aktéry. Přesto dává smysl, a v některých případech je to nezbytné, považovat stát a jiné kolektivní osoby za unitární aktéry. Jejich jednání se podřizuje téže logice a sociologickému zkoumání jako jednání jedinců a jiných sociálních skupin*“ (McSweeney 1999: 150).
- ¹² Pro hlubší vzhled do problematiky přisuzování lidských atributů státům doporučujeme texty od Wendta (2004a, 2004b), Neumannova (2004), Wighta (2004), Jacksona (2004) či Schiffa (2008), tedy diskusi, která probíhala zejména na stránkách *Review of International Studies* (2004). Většina autorů zabývajících se ontologickou bezpečností se řadí do skupiny vědců, kteří na státy pohlížejí, jako by (*as if*) byly osobami (Mitzén 2006; Steele 2008). V tomto konkrétním případě je takovéto nahlížení státu vnímáno jako užitečné z pohledu potenciální síly vysvětlení.
- ¹³ Diskuse o aktérství v mezinárodních vztazích dosahuje značné intenzity zejména při studiu evropské integrace (krátký přehled publikací viz například in Kratochvíl – Šimon 2011), neboť „*proměnlivá povaha EU je výzvou sama o sobě*“ (Jupille – Caporaso 1998).
- ¹⁴ Viz poznámku 2.

Literatura

- Bajpai, Kanti (2000): *Human Security: Concept and Measurement*. Kroc Institute Occasional Paper #19:OP:1, 27. 7. 2012, <http://www.hegoa.ehu.es/dossier/seguridad/Human_security_concept_and_measurement.pdf>.
- Baldwin, David A. (1997): The Concept of Security. *Review of International Studies*, Vol. 23, No. 1, s. 5–26.
- Brodie, Bernard (1950): *National Security Policy and Economic Stability*. Yale Institute for International Studies Memorandum No. 33. New Haven.
- Buzan, Barry (1991): *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. 2nd edition. Boulder, CO: European Consortium for Political Research Press.
- Buzan, Barry – Waever, Ole – De Wilde, Jaap (1997): *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.
- Cupac, Jelena (2011): *Ontological Security of International Organizations: Why Did Post-Cold War NATO Decide to Intervene „Out-of-Area“?* Nепublikovaná magisterská práce. Budapest: Central European University.
- Dehghani Firoozabadi, Seyed Jalal (2011): Ontological Security and the Foreign Policy Analysis of the Islamic Republic of Iran. *Iranian Review of Foreign Affairs*, Vol. 2, No. 2, s. 31–60.
- Doyle, Michael, W. (1997): *Ways of War and Peace: Realism, Liberalism, and Socialism*. New York – London: W. W. Norton & Company, Inc.
- Drulák, Petr (2006): Reflexivity and Structural Change. In: Guzzini, Stefane – Leander, Anna (eds.): *Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and His Critics*. Abingdon: Routledge.
- Epstein, Noa (2007): Explaining the War on Terrorism from an Ontological-Security Perspective. *MIT International Review*, Spring 2007, s. 13–19.
- Erikson, Erik H. (1993): *Childhood and Society*. New York: Norton.
- Giddens, Anthony (1984): *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1991): *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Haacke, Jürgen (2003): *Asean's Diplomatic and Security Culture: Origins, Development and Prospects*. London – New York: Routledge.
- Harnisch, Sebastian – Frank, Cornelia – Maull, Hanns W. (eds., 2011): *Role Theory in International Relations: Approaches and analyses*. London – New York: Routledge.
- Huysmans, Jef (1998): Security! What do you mean? From Concept to Thick Signifier. *European Journal of International Relations*, Vol. 4, No. 2, s. 226–255.
- Jackson, Patrick Thaddeus (2004a): Forum Introduction: Is the State a Person? Why Should We Care? *Review of International Studies*, Vol. 30, No. 2, s. 255–258.
- Jackson, Patrick Thaddeus (2004b): Hegel's House, or „People are States Too“. *Review of International Studies*, Vol. 30, No. 2, s. 281–287.

- Jupille, Joseph – Caporaso, James A. (1998): States, Agency, and Rules: The European Union in Global Environmental Politics. In: Rhodes, Carolyn (ed.): *The European Union in the World Community*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, s. 213–229.
- Kinnvall, Catarina (2004): Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity, and the Search for Ontological Security. *Political Psychology*, Vol. 25, No. 5, s. 741–767.
- Kratochvíl, Petr – Šimon, Ondřej (2011): EU jako aktér: Analýza uznání jako dimenze aktérství Evropské unie. *Politologický časopis*, No. 1, s. 3–18.
- Krolikowski, Alanna (2008): State Personhood in Ontological Security Theories of International Relations and Chinese Nationalism: A Sceptical View. *Chinese Journal of International Politics*, Vol. 2, No. 1, s. 109–133.
- Laing, R. D. (1990): *The Divided Self: An Existential Study in Sanity and Madness*. London: Penguin Books.
- McSweeney, Bill (1999): *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*. New York: Cambridge University Press.
- Mitzen, Jennifer (2006): Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma. *European Journal of International Relations*, Vol. 12, No. 3, s. 341–370.
- Neumann, Iver B. (2004): Beware of Organicism: The Narrative Self of the State. *Review of International Studies*, No. 30, s. 259–267.
- Renouf, Jean (2011): *Understanding How the Identity of International Aid Agencies and Their Approaches to Security Are Mutually Shaped*. Nepublikovaná disertační práce. London: London School of Economics.
- Schiff, Jacob (2008): ‘Real’? As if! Critical Reflections on State Personhood. *Review of International Studies*, Vol. 34, No. 2, s. 363–377.
- Smart, Carol – Davies, Katherine – Heaphy, Brian – Mason, Jennifer (2012): Difficult Friendships and Ontological Insecurity. *The Sociological Review*, Vol. 60, No. 1, s. 91–109.
- Steele, Brent J. (2008): *Ontological Security in International Relations: Self-identity and the IR state*. New York: Routledge.
- Waisová, Šárka (2004): Od národní bezpečnosti k mezinárodní bezpečnosti: Kodaňská škola na křižovatce strukturálního realismu, anglické školy a sociálního konstruktivismu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 39, No. 3, s. 66–86.
- Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Wendt, Alexander (2004): The State as Person in International Theory. *Review of International Studies*, Vol. 30, No. 2, s. 289–316.
- Wight, Colin (2004): State Agency: Social Action without Human Activity? *Review of International Studies*, Vol. 30, No. 2, s. 269–280.
- Wolfers, Arnold (1952): „National Security“ as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, Vol. 67, No. 4., s. 481–502.
- Zarakol, Ayşe (2010): Ontological (In)Security and State Denial of Historical Crimes: Turkey and Japan. *International Relations*, Vol. 24, No. 1, s. 323.

Poznámka

Autorka tímto děkuje dvěma anonymním recenzentům, PhDr. Ondřeji Ditrychovi, MPhil. (Cantab.) Ph.D., a celé redakci Mezinárodních vztahů za trpělivost a množství cenných rad a připomínek, které napomohly nejen k finální podobě článku, ale i k osobnímu obohacení autorky.